

УДК [378.091.12:005.963]-053.6

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЬЮТОРСЬКОГО СУПРОВОДУ ПІДЛІТКІВ

©Осадча К.П.

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького*

Інформація про автора:

Осадча Катерина Петрівна: ORCID: 0000-0003-0653-6423; okr@mdpu.org.ua, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформатики і кібернетики; Мелітопольський державний педагогічний університету імені Богдана Хмельницького, вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, 72312, Україна

У статті висвітлюються вікові характеристики підлітків, відповідно до яких особливості організації тьюторського супроводу учнів середніх класів набувають специфічних рис. На основі аналізу наукових праць (Ковальова Т.М., Кунаш М.А., Ісакова О.А., Трегубова О.Г. та ін.) у статті розглядаються ці специфічні особливості. Тьюторський супровід в основній школі розуміється як педагогічна діяльність, суть якої полягає в превентивному освоєнні учнем компетенцій, умінь і навичок самостійного планування освітнього і життєвого шляху, формуванні і реалізації індивідуальної освітньої програми, умінь і навичок вирішення проблемних ситуацій. Зазначається, що тьюторська діяльність з учнями середньої школи в основному спрямована на підтримку інтересу до навчання з орієнтацією на вибір групи предметів, що цікавлять, та допрофільну підготовку. З'ясовано, що основними у тьюторській діяльності з учнями середньої школи є діагностичні методики, метод проектів, метод портфолію, а також такі форми роботи як консультації, тренінги, змагання, навчально-дослідна діяльність.

Ключові слова: тьюторський супровід, учні середньої школи, індивідуальний освітній маршрут, індивідуальна освітня траєкторія, індивідуальна освітня програма.

Осадча К.П. «Особенности организации тьюторского сопровождения учеников средней школы»

В статье освещаются возрастные характеристики подростков, в соответствии с которыми особенности организации тьюторского сопровождения учеников средней школы приобретают специфических черты. На основе анализа научных работ (Ковалева Т.М., Кунаш М.А., Исакова О.А., Трегубова О.Г. и др.) в статье рассматриваются эти специфические особенности. Тьюторское сопровождение в основной школе понимается как педагогическая деятельность, суть которой заключается в превентивном освоении учеником компетенций, умений и навыков самостоятельного планирования образовательного и жизненного пути, формировании и реализации индивидуальной образовательной программы, умений и навыков решения проблемных ситуаций. Отмечается, что тьюторская деятельность с учениками средней школы в основном направлена на поддержку интереса к обучению с ориентацией на выбор группы интересующих их предметов и предпрофильную подготовку. Установлено, что основными в тьюторской деятельности с учениками средней школы являются диагностические методики, интерактивные и игровые методы, метод проектов, метод портфолио, такие формы работы как консультации, тренинги, соревнования, учебно-исследовательская деятельность.

Ключевые слова: тьюторское сопровождение, ученики средней школы, индивидуальный образовательный маршрут, индивидуальная образовательная траектория, индивидуальная образовательная программа.

Osadcha K. P. «Special aspects organization of tutor support for secondary school students»

The paper presents the age characteristics of teenagers according to it the special aspects of tutor support for secondary school students acquiring specific features. The paper discusses these specific characteristics on the basis with the analysis of scientific papers (Kovaleva T.M., Kunash

M.A., Isakova, O.A., Tregubova, O.G. and others). Tutor support at the secondary school is understood as pedagogical activities, the essence of which is development of preventive student competencies, proficiency and skills of independent educational and life course planning, formation and implementation of individual educational programs, proficiency and problem-solving skills. It is reported that tutor activities with teenagers are mainly aimed at keeping up their interest in learning orientation in the selection of items of interest and preprofile training. It was found that the main tutor activities with secondary school students are diagnostic methods, a project method, a portfolio method, and such forms as consultations, trainings, competitions, educational and research activities.

Keywords: tutor support, secondary school students, individual educational route, individual educational trajectory, individual educational program.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У підлітковому віці в особистості дитини відбуваються складні і суперечливі зміни, на підставі чого цей вік називають важким, кригічним, перехідним [7]. Підлітковий вік припадає на психологічний вік учнів основної школи.

Соціальна ситуація розвитку підлітка суттєво відрізняється від ситуації розвитку в дитинстві, що пов'язано не стільки із зовнішніми обставинами, скільки із внутрішніми чинниками. Підліток продовжує жити в сім'ї, навчатися в школі, контактувати з однолітками, але саме соціальна ситуація трансформується в його свідомості в зовсім нові акценти між сім'єю, однолітками і школою, зумовлені переходом від дитинства до дорослості. Формально підліток залишається у попередньому статусі – школяра, однак перехід з початкової до основної школи зумовлює ускладнення цього статусу, що полягає в зростанні кількості навчальних предметів та ускладнення їх змісту через вивчення основ наук та прикладних галузей знань, збільшенні навчального навантаження (кількості уроків та обсягів домашніх завдань), появі нових учителів та їх диференційованих вимог до учіння підлітків. На фоні цих ускладнень змінюється також і мотивація навчання підлітків: починають приваблювати взаємовідносини з однолітками, отримує важливість якість викладання предмету, починає грати роль прихильність до школи та контроль навчання педагогами і батьками (за І.С. Булах) [8, с. 187-188].

Середній шкільний вік є сензитивним для розвитку комплексу різноманітних компетентностей, здібностей. На думку А.О. Тєрова, ключовими особливостями середнього шкільного віку є освоєння культурних технологій, методів, механізмів, технік пізнання навколишнього світу, пізнання себе і людського в собі, початок морального і передпрофесійного самовизначення, формування самостійності [2, с. 4-5].

Як наголошується у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, протягом навчання в основній школі учні здобувають базову загальну середню освіту, що разом із початковою є основою загальноосвітньої підготовки, формує в них готовність до вибору професії і реалізації шляхів подальшої освіти [6]. Тому підлітковий вік у плані професійного становлення особистості відіграє важливу роль, адже саме в підлітків закладається ставлення до різних видів професійної трудової діяльності, формується система цінностей, активно проявляється прагнення до самовираження і самоствердження. На цьому тлі відбувається диференціація ставлення школярів до різних навчальних предметів, а в системі додаткового освіти формуються навчально-професійні наміри і професійна орієнтація [2, с. 5].

У підлітковому віці продовжується інтелектуалізація всіх психічних процесів, тому вчителю доцільно апелювати до розуму дитини, ніж до почуттів. Продовжує інтенсивно розвиватися теоретичне мислення, в результаті чого підліток уже вмє оперувати гіпотезами, аналізувати абстрактні ідеї, розвиваються такі мисленеві операції, як класифікація, аналогія, узагальнення. Проявляється рефлексивний характер мислення. Саме завдяки інтенсивному інтелектуальному розвитку з'являється здатність до самоаналізу. Самостійність мислення проявляється в незалежності вибору способу поведінки, схильності до експериментування [40, с. 52-53]. Тому тьюторський супровід постає більш важливою діяльністю, ніж у початковій школі, має ширші можливості й поле діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками дослідження тьюторського супроводу школярів відбувається в напрямі пошуку ефективних засобів тьюторської діяльності в роботі з учнями початкової (Дудчик С.В., Колеснікова Т.А., Сакердонова А.С., Малафеева Е.К., Голубева К.А. та ін.) та старшої (Ільїна Л.Є., Шаповаленко І.В., Ткачук І.І., Турчина Л.О. та ін.) школи; з'ясування шляхів індивідуалізації освіти школярів в умовах тьюторського підходу (Громовий В., Ісакова О.А., Ковалева Т.М., Кунаш М.А., та ін.). Проте, не зважаючи на те, що питання тьюторського супроводу школярів достатньо розглядалися педагогами та науковцями, наразі не достатньо дослідженим залишається проблема визначення специфіки організації тьюторського супроводу підлітків.

Мета статті - здійснити теоретичний аналіз специфічних особливостей організації тьюторського супроводу учнів середньої школи (підлітків).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основним чинником розвитку підлітка Савчин М.В. та Василенко Л.П. визначають його власну соціальну активність, спрямовану на засвоєння важливих для нього зразків поведінки і цінностей, на побудову стосунків із дорослими і ровесниками. Підлітки включаються в різні види суспільно корисної діяльності, що розширює сферу їхнього спілкування, можливості засвоєння соціальних цінностей, сприяє формуванню моральних якостей особистості [7, с. 129-130]. Таку активність учнів цього віку доцільно спрямовувати тьютору для освітніх цілей та цілей розвитку особистості. Проте за переконаннями С. Холла, найраціональнішими в роботі з підлітками є методи пасивної педагогіки, оскільки втручання в розвиток підлітка для того, щоб змінити, виправити його, є недоцільними і шкідливими, бо не можна змінити природу [7, с. 128]. На нашу думку, саме тьюторська позиція учителя, як помічника, а не використання пасивної педагогіки, буде доцільною в педагогічній діяльності тьютора основної школи. Адже цей процес передбачає застосування технологій, способів і методів супроводження процесу розвитку пізнавальних інтересів і здібностей учнів, у результаті чого учень буде мати можливості для самостійного вибору і пошуку, а не шукати шляхи для вираження своїх інтересів за межами школи і родини.

Тьюторський супровід в основній школі – це педагогічна діяльність, суть якої полягає в превентивному освоєнні підлітком компетенцій, умінь і навичок самостійного планування освітнього і життєвого шляху, формуванні і реалізації індивідуальної освітньої програми (стратегії), умінь і навичок вирішення проблемних ситуацій. Тьюторський супровід проявляється в готовності педагога-тьютора адекватно реагувати на психологічний та емоційний дискомфорт учня, на його запит про взаємодію. Такий тип супроводу передбачає розробку і реалізацію кожним підлітком за підтримки педагога-тьютора індивідуальної освітньої програми (ЮП), яка включає в себе визначення цілей і цінностей освіти, її змісту, форм і варіантів презентації освітніх результатів. У цілому тьюторство в основній школі можна розглядати: як здійснення загального керівництва самостійною освітньою діяльністю; як перехід на суб'єкт-суб'єктні відносини в освіті; як супровід особистісного розвитку, супровід пошуку підлітком самого себе, пошуку людського в собі [2, с. 8].

Кунаш М.А. вважає, що в підлітковому віці тьюторська діяльність має бути в основному спрямована на мотивацію учнів до оволодіння знаннями і навичками побудови ІОМ; на розкриття сутності окремих елементів проектування – прийомів визначення цілей, орієнтованих на формування обґрунтованого особистісного ставлення до діяльності та задач ІОМ, спрямованих на формування складових пізнавальної компетентності, усвідомлення і обґрунтування вибору форм, методів, прийомів, видів діяльності через зміст освіти; на розкриття ресурсів, можливостей освітнього простору через навчальний процес [3, с. 28].

Ісакова О.А. розподіляє завдання тьютора в основній школі на дві групи. Вона вважає, що метою тьюторського супроводу в 5-7 класах має бути вибір предмета, що викликає інтерес в учня та вибір рівня його вивчення (на основі предметної орієнтації), а в 8-9 класах – вибір групи предметів для вивчення на підвищеному рівні, курсів за вибором, місця і форми середньої освіти (на основі профільної орієнтації) [1, 10]. Такий погляд відповідає усталеній практиці здійснення поділу класів за профілями навчання, починаючи з 8-го класу.

На думку учасників дослідно-експериментальної роботи з тьюторського супроводу учнів [5], освітня траєкторія учня основної школи також має бути різною в учнів 5-7 та 8-9 класів. На їх переконання, засноване на проведеній дослідній роботі, для учнів 5-6 класів вона має передбачати загальноосвітню підготовку, знайомство з основами наук, вивчення й розвиток здібностей та нахилів учнів, їх інтересів і можливостей, формування навичок дослідницької діяльності, естетичну підготовку, психолого-педагогічні рекомендації для навчання в 8-9 класах. А для учнів 8-9 класів має здійснюватися профільне самовизначення через інформаційну роботу, діагностику, курси за вибором, профконсультування; досліджуватися здібності, інтереси та потреби учнів, на основі чого має надаватися інформація про рівень навченості, психолого-педагогічні особливості, рекомендації вчителів-предметників, проводиться цілеспрямована робота з метою свідомого вибору групи предметів для вивчення на профільному рівні, курсів за вибором і способів подальшої освіти.

Окремо особливості тьюторського супроводу для молодших підлітків розглядає також Трегубова О.Г., зазначаючи, що на перших етапах діяльність тьютора має бути спрямована на пояснення мотивів і інтересів учнів, пошук ресурсів для створення ІОП, роботу із замовленням родини, формування відповідальності за вибір і рефлексію учнів. На наступних етапах тьюторські функції, на думку дослідниці, можуть полягати в підтримці й оформленні навчальних ініціатив учнів; залученні в соціальне проектування екологічного характеру; організації адекватної віку освітнього середовища в школі (зокрема в другій половині дня) для забезпечення соціальної успішності підлітка; супроводженні освітнього замовлення родини; залученні учнів до конкурсів та олімпіадного руху; формуванні навичок ефективної поведінки в різноманітних ситуаціях, навичок навчальної самоорганізації, супроводження формування портфоліо [10, с. 75-76].

Теров А.О., не розмежовуючи молодший і старший підлітковий вік, як основні завдання тьюторства виділяє здійснення загального керівництва самостійною освітньою діяльністю учнів, перехід на суб'єкт-суб'єктні відносини в освіті, супровід особистісного розвитку та пошуку підлітком самого себе й пошуку людського в собі. Ці завдання автор конкретизує в таких функціях педагога-тьютора: 1) управлінська – створення умов для управління підлітком своєю розумовою та пізнавальною діяльністю; 2) діагностична – спільний із підлітком аналіз його пізнавальних особливостей для вирішення освітніх завдань і професійного самовизначення; 3) цілепокладальна – допомога підліткам у формулюванні їх власних довгострокових та короткострокових освітніх, професійних, життєвих цілей; 4) мотиваційна – створення та підтримання інтересу до освіти й задоволення потреби в самоактуалізації через освітню діяльність; 5) комунікативна – побудова суб'єкт-суб'єктних відносин, створення і підтримка відкритого комунікативного простору; 6) контроль-рефлексивна – створення умов для формування адекватної самооцінки, саморефлексії та коригування учнями власної освітньої діяльності, її змісту і способів реалізації; 7) методична – створення необхідних засобів для організації тьюторського супроводу учнів, розробка контроль-діагностичних методик, технологій і технік тьюторського супроводу [2, с. 8-9].

Слушною є думка Ухтинської М.В., що тьютор у системі основної освіти допомагає не тільки організувати індивідуальну освітню програму, але й супроводжує школяра у процесі розширення особистої творчої ініціативи, відповідальності, вміння усвідомлювати та вирішувати як особисті проблеми, так і проблеми, що мають соціальну значущість, а також активно сприяє становленню моральних принципів підлітків [11, с. 80].

Важливим аспектом розвитку особистості учня основної школи ми також вважаємо навчально-дослідну діяльність. Ця діяльність є досить індивідуальною, адже кожний учень може працювати над своєю темою дослідження, у власному темпі та по-своєму представляти результати. Саме тьютор, пробуджуючи інтерес до процесу дослідження, може допомогти зрозуміти його значущість і доцільно спрямувати цю діяльність. У цьому випадку тьютор на відміну від учителя надає більше свобод учню через можливість вибору власного шляху. Тьютор використовує такі свої стандартні функції, як проектування події, спрямованої на вияв і підтримку освітніх інтересів тьюторантів; здійснення допомоги в оформленні, аналізі і презентації тьюторантами своїх навчальних і освітніх досягнень; організація індивідуальної

та групової самопідготовки тьюторантів; постійний моніторинг освітньої діяльності тьюторів і надання допомоги в оцінці їх освітніх дій [12, с. 83].

Собіна Т.А. пропонує структуру індивідуальної освітньої програми учня, що складається з таких компонентів: 1) цільовий – передбачає постановку цілей і провідних напрямків отримання освіти, які формулюються на основі державного освітнього стандарту, основні мотиви і потреби учня; 2) змістовний – відображає реалізований у рамках конкретної освітньої програми зміст освіти; 3) технологічний – включає використовувані технології, методи, методики, системи навчання і виховання; 4) діагностичний – розкриває систему діагностичного супроводу; 5) організаційно-педагогічний – визначає режимні умови реалізації, характеристику учня (вік, рівень готовності до засвоєння, освітні потреби), якому адресована освітня програма; форми атестації досягнень і т.д.; 6) результативний – опис очікуваних результатів реалізації [9].

Для досягнення рівня освіти, що відповідає особистісному потенціалу кожної дитини, необхідна індивідуалізація освітніх програм на кожному етапі навчання з урахуванням особливостей кожного вікового періоду та змісту навчання.

ІОТ складається на основі базового навчального плану; розробляється самим учнем за підтримки класного керівника, адміністрації, батьків, психолога; включає мету і завдання навчання, базові навчальні предмети, факультативи, курси за вибором, платні послуги, індивідуальні консультації, форми і методи вивчення навчального матеріалу, вибір додаткових освітніх ресурсів, які надають освітні установи міста, творчі, дослідницькі роботи, проекти, результати освітньої діяльності, термін їх реалізації, громадську діяльність у навчальному закладі та поза його межами тощо [5, с. 7].

На нашу думку, в середній школі учні вже спроможні бути більш активними у складанні власної траєкторії навчання, можуть висловити свої думки, прагнення та побажання. Тому тьютор має активно залучати їх до цієї діяльності.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, узагальнюючи розглянуті в статті тези наукових досліджень, можна зробити такі висновки: тьюторська діяльність у середній школі спрямована на вивчення індивідуальних освітніх траєкторій підлітків, розробку та супроводження індивідуальних освітніх програм та індивідуальних освітніх маршрутів за заздалегідь означеними етапами та структурою (цільовий, змістовний, технологічний, діагностичний, організаційно-педагогічний, результативний компоненти (за Собіною Т.А.)). Основною метою тьюторського супроводу в середній школі є підтримка інтересу до навчання з орієнтацією на вибір групи предметів та допрофільну підготовку, чому сприяє використання діагностичних методик, методу проектів, методу портфоліо, консультацій, тренінгів, а також навчально-дослідна діяльність.

Список використаних джерел

1. Исакова О. А. Индивидуальная образовательная траектория школьника как средство достижения личностных результатов : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Исакова Ольга Анатольевна. – СПб, 2015. – 27 с.
2. Ковалева Т. М. Материалы курса «Основы тьюторского сопровождения в общем образовании» : лекции 5-8 / Т. М. Ковалева. – М. : Педагогический университет «Первое сентября», 2010. – 64 с.
3. Кунаш М. А. Индивидуальный образовательный маршрут школьника. Методический конструктор. Модели. Анализ / М. А. Кунаш. – Волгоград : Учитель, 2013. – 170 с.
4. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 128 с.
5. Про завершення I (організаційно-підготовчого) та II (діагностично-концептуального) етапів дослідно-експериментальної роботи на базі Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 15 Черкаської міської ради Черкаської області [Електронний ресурс] : наказ № 368 від 04.04.2016. – Режим доступу : URL: <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-04-19/5432/nmo-368.pdf>.
6. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс] : постанова Каб. М-в України від 23 листопада 2011 р. № 1392. – Режим доступу : URL: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/post-derzh-stan->

(1).pdf.

7. Савчин М. В. Вікова психологія : посіб. для студ. вищ. навч. закладів / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – Дрогобич : Відродження, 2001. – 287 с.

8. Сергєєнкова О. П. Вікова психологія : навч. посіб. / О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасєка. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.

9. Собина Т. А. Индивидуальная образовательная траектория – образовательная программа ученика [Электронный ресурс] / Т. А. Собина. – Режим доступа : URL: <http://festival.1september.ru/articles/415977>.

10. Трегубова О. Г. Тьюторское сопровождение младших подростков в реализации муниципальной модели «Основная школа – пространство выбора» / О. Г. Трегубова // Тьюторское сопровождение индивидуальных образовательных программ на разных ступенях обучения : материалы междунар. науч.-практ. конф. / под общ. ред. Л. А. Косолаповой. – Пермь, 2012. – С. 75-77.

11. Ухтинська М. В. Формирование культуры досуга учащихся средних классов средствами туристско-экскурсионной деятельности как составляющая тьюторского сопровождения в системе основного общего образования / М. В. Ухтинська // Тьюторское сопровождение индивидуальных образовательных программ на разных ступенях обучения : материалы междунар. науч.-практ. конф. / под общ. ред. Л. А. Косолаповой. – Пермь, 2012. – С. 77-81.

12. Шаяхметова В. Р. Из опыта тьюторского сопровождения учебно-исследовательской деятельности / В. Р. Шаяхметова // Тьюторское сопровождение индивидуальных образовательных программ на разных ступенях обучения : материалы междунар. науч.-практ. конф. / под общ. ред. Л. А. Косолаповой. – Пермь, 2012. – С. 82-86.

References

1. Isakova, OA 2015, *Individual'naja obrazovatel'naja traektorija shkol'nika kak sredstvo dostizhenija lichnostnyh rezul'tatov*, Sankt-Peterburg.

2. Kovaleva, TM 2010, *Materialy kursa «Osnovy t'jutorskogo soprovozhdenija v obshhem obrazovanii»: lekcii 5-8*, Pedagogicheskij universitet «Pervoe sentjabrja», Moskva.

3. Kunash, MA 2013, *Individual'nyj obrazovatel'nyj marshrut shkol'nika. Metodicheskij konstruktor. Modeli. Analiz, Uchitel'*, Volgograd.

4. Kutishenko, VP 2010, *Vikova ta pedahohichna psykholohiia (kurs leksii)*, 2nd edn, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv.

5. Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny 2016, 'Pro zavershennia I (orhanizatsiino-pidhotovchoho) ta II (diahnostychno-kontseptualnoho) etapiv doslidno-eksperymentalnoi roboty na bazi Cherkaskoi zahalnoosvitnoi shkoly I-III stupeniv № 15 Cherkaskoi miskoi rady Cherkaskoi oblasti', Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 04.04.2016 r. no 368, <<http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-04-19/5432/nmo-368.pdf>>.

6. Kabinet Ministriv Ukrayiny 2011, 'Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity', postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lystopada 2011 r. No 1392, <[http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/post-derzh-stan-\(1\).pdf](http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/post-derzh-stan-(1).pdf)>.

7. Savchyn, MV & Vasylenko, LP 2001, *Vikova psykholohiia*, Vidrodzhennia, Drohobych.

8. Serhieienkova, OP, Stoliarchuk, OA, Kokhanova, OP & Pasieka, OV 2012, *Vikova psykholohiia*, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv.

9. Sobina, TA, *Individual'naja obrazovatel'naja traektorija – obrazovatel'naja programma uchenika*, <<http://festival.1september.ru/articles/415977>>.

10. Tregubova, OG 2012, 'T'jutorskoe soprovozhdenie mladshih podrostkov v realizacii municipal'noj modeli «Osnovnaja shkola – prostranstvo vybora»', *T'jutorskoe soprovozhdenie individual'nyh obrazovatel'nyh programm na raznyh stupenjah obuchenija*, Perm', pp. 75-77.

11. Uhtins'ka, MV 2012, 'Formirovanie kultury dosuga uchashhihsja srednih klassov sredstvami turistsko-jekskursionnoj dejatel'nosti kak sostavljajushhaja t'jutorskogo soprovozhdenija v sisteme osnovnogo obshhego obrazovanija', *T'jutorskoe soprovozhdenie individual'nyh obrazovatel'nyh programm na raznyh stupenjah obuchenija*, Perm', pp. 77-81.

12. Shajahmetova, VR 2012, 'Iz opyta t'jutorskogo soprovozhdenija uchebno-issledovatel'skoj dejatel'nosti', *T'jutorskoe soprovozhdenie individual'nyh obrazovatel'nyh programm na raznyh stupenjah obuchenija*, Perm', pp. 82-86.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2016р.